

De Vrije Fries

JAARBOEK

uitgegeven door het

KONINKLIJK FRIES GENOOTSCHAP VOOR GESCHIEDENIS EN CULTUUR/
KENINKLIK FRYSK GENOATSKIP FOAR SKIEDNIS EN KULTUER

en de

FRYSKE AKADEMY

90
NEGENTIGSTE DEEL

2010

sinds
1839

DE VRIJE FRIES
SINDS 1839

NEGENTIGSTE DEEL 2010

Jaarboek uitgegeven door het
Koninklijk Fries Genootschap voor Geschiedenis en Cultuur/
Keninklik Frysk Genoatskip foar Skiednis en Kultuer
en de Fryske Akademy

REDACTIE

Dr. Piet Bakker, dr. Johan Frieswijk, dr. Derk Jansen (secr.), prof. dr. Goffe Jensma (voorz.),
drs. Otto Knottnerus, dr. Han Nijdam (eindred.), dr. Ernst Taayke

REDACTIE-ADRES

Redactie De Vrije Fries
p.a. Fryske Akademy
Postbus 54
8900 AB Leeuwarden
vrijefries@friesgenootschap.nl

ONTWERP

Buro Invorm - Tom Sandijck

OPMAAK EN DRUKWERK

Hellinga Grafische Specialisten

ISBN 978-90-6171-017-2

FA-nummer 1045

NUR-code 680

De redactie houdt zich aanbevolen voor kopij. In het algemeen gaat haar voorkeur uit zowel naar wetenschappelijke artikelen als naar meer essayistische bijdragen op het terrein van de Friese geschiedenis, kunst, literatuur en archeologie. De plaatsing van de Friese 'stof' in een bredere context is daarbij gewenst. Kopij dient, voor zover mogelijk, te worden aangeleverd op floppydisk (plus één uitdraai), opgemaakt volgens richtlijnen die bij het redactiesecretariaat kunnen worden opgevraagd. Bijdragen kunnen anoniem worden voorgelegd aan een externe deskundige.

Inhoud

Van de redactie	7
BIJDRAGEN	
Kees Kuiken	
Memoriecultuur en clangevoel in Het Bildt 1566–2006	9
Van Steven tot Rembrandt	
H.Th.Colenbrander	
Drie aantekeningen bij het huwelijk van Rembrandt van Rijn en Saskia Uylenburgh in Sint Annaparochie	33
Merijn Knibbe	
Jaarinkomens, huisvesting en welstand van grondwerkers in Schoterland, 1796–1830	65
Jan de Kater	
Albert ten Broecke Hoekstra, een wegbereider voor Fries en Nederlands nationalisme	107
W. Dolk	
Een Leeuwarder boekhandelaar timmerde aan de weg	129
Dirck Alberts en het huis St. Jacobsstraat 13	
Symen A. Schoustra en Han Nijdam	
‘It is ek mar fan in boer fan it lân’	147
Klaas Cornelis Nijdam (1774–1845), een Fries dichtende eigenerfde boer	
BRONNEN EN EGODOCUMENTEN	
Marcel Broersma	
‘Een jongetje op een schip’	185
Pier Pander en de constructie van het zelf	
KRITIEK EN TERUGBLIK	
Goffe Jensma	
Plat land, diepe geschiedenis	207
Friesland als trauma	

KRONIEK

Ernst Taayke

Archeologische kroniek van Fryslân over 2009	223
Jaarverslag Koninklijk Fries Genootschap over 2009	249
Over de auteurs	253
Auteursinstructies	255

‘It is ek mar fan in boer fan it lân’. Klaas Cornelis Nijdam (1774–1845), een Fries dichtende eigenerfde boer

SYMEN A. SCHOUSTRA EN HAN NIJDAM

Nou ha ik en rjimke makke
Het dat jimme nou net smakke
‘t Is ek mar ven en boer van ‘t lân
Mei en roeg en plomp verstån
Dij ha meastal net volle leerd
Op hêge schoalen net verkeerd

De Irnsumer boer Klaas Cornelis Nijdam (1774–1845) greep geregeld naar de pen.¹ Hij schreef onder andere gedichten in het Fries over zijn dagelijkse belevenissen op en rond de boerderij, over gebeurtenissen in zijn familie en dorp. Zijn Friestalige dichtwerk bundelde hij in een serie handschriften, die hij *Bottersgoed in mijn Liddige Aegenblikken* (‘Vermaak in mijn loze momenten’) doopte. Van deze handschriften is slechts het ‘Eerste Stikje’ integraal bewaard gebleven, met verzen daterend uit de jaren 1825–1828.²

De gedichten van Klaas Nijdam ontleen hun bijzonderheid voornamelijk aan het feit dat ze geschreven zijn in de periode dat het Fries voorzichtig weer een geschreven taal begon te worden: de jaren twintig en dertig van de negentiende eeuw.³ Van zijn zeer vroege Friese taalmateriaal is dankbaar gebruik gemaakt door de lexicografen van het *Woordenboek van de Friese Taal*, die vanaf het lemma ‘aardichheid’ tot aan ‘wurk’ tientallen citaten uit het *Bottersgoed* hebben opgenomen, niet zelden als eerste attestatie van een bepaald woord.⁴

Tot een editie van zijn werk of nader onderzoek naar deze schrijvende boer uit het begin van de negentiende eeuw is het echter nog nooit gekomen. Dat is jammer, want zijn dichtwerk is, als gezegd van vroege datum. Het wordt wellicht zelfs nog interessanter als we weten dat Nijdams vrouw verwant was aan de gebroeders Halbertsma, de pioniers van de wederopbloei van het Fries in die periode. Bovendien ligt Irnsum op een steenworp van Grouw, het geboortedorp van de Halbertsma’s. Eeltje Halbertsma was hier en in de omringende dorpen jarenlang huisarts. In hoeverre stond Klaas Cornelis Nijdam in contact met hem? Werd hij door het werk van de Halbertsma’s geïnspireerd om ook in het Fries te gaan schrijven?

Hoe dan ook verdient deze boer meer wetenschappelijke aandacht dan hij tot nu toe heeft gekregen. Hij is namelijk tevens een vertegenwoordiger van de Friese boerenelite, waarnaar voor Friesland nog nauwelijks onderzoek

gedaan is. Een onderzoek zoals dat van IJnte Botke naar de Groninger boeren in de periode 1760–1960 ontbreekt bijvoorbeeld voor Friesland.⁵ Dit artikel is dan ook bedoeld als bouwsteen voor nader onderzoek naar enerzijds die Friese boerenelite en anderzijds naar het herontwaken van het Fries als literaire taal in de negentiende eeuw. Een korte levensschets van Klaas Nijdam en een beschrijving van zijn sociale achtergrond worden gevolgd door een inventarisatie van zijn nagelaten geschriften en een analyse van zijn dichtwerk.

Luchtfoto van Irnsum gelegen rondom een wijde bocht in de Boorn, met Ludringa State aan de rechteroever.

Foto uit 1977, met dank aan Leeuwarder Courant.

Een welgestelde boer onder Irnsum in de eerste helft van de negentiende eeuw

Klaas Cornelis Nijdam werd geboren op 19 januari 1774. Hij was een telg uit een gevestigd boerengeslacht dat op dat moment al bijna twee eeuwen tussen Irnsum en Grouw boerde.⁶ Zijn vader en moeder, Cornelis Klazes Nijdam (1740–1800) en Taetske Stevens Reitsma (1743–1794), waren boer en boerin op Doumastate onder Friens, samen met Cornelis' ongetrouwde broer Keimpe. Cornelis Klazes was een vooraanstaande patriot op lokaal niveau. Na de Bataafse revolutie van 1795 vormde hij samen met vier anderen de 'provisioneele municipaliteit' – het tijdelijk gemeentebestuur – van Idaarderadeel.⁷

Doumastate was een van de boerderijen die de grootvader van beide broers, Bote Idzes Nijdam (1658–1717), verworven had. Aan het einde van zijn leven was het Bote Nijdam, mede door fortuinlijke huwelijken met eerst zijn achternicht Sibbeltje Idserts Nijdam in 1678 en later met de rijke boerendochter Hiltje Clazes Goslinga in 1692, gelukt om niet alleen zijn voorouderlijke state Nijdamstra geheel in eigendom te verkrijgen, maar ook de twee naastliggende boerderijen, te weten Doumastate onder Friens en Ludringastate bij Irnsum.⁸ Verder bezat hij nog het leeuwendeel van een boerderij onder Deersum, waar zijn neef Birde Sybrens Nijdam op boerde en was hij samen met zijn zwager Hanne Cornelis Glesse eigenaar van plaats nr. 1 te Greonterp.⁹

Na het overlijden van Bote Nijdam was er versnippering opgetreden van zijn bezitscomplex. Zo waren er in 1788 maar liefst vijftien eigenaren van Ludringastate (waaronder Cornelis Nijdam), dat 97 pondematen land besloeg. Het gebruik bleef al die tijd wel in de familie. In 1795 werd Cornelis gebruiker van Ludringastate, zodat hij met zijn zoons van Friens naar Irnsum verhuisde.

Ludringastate staat ook wel bekend als Doumastins, naar de stins die ooit tussen de boerderij en de Boornoever stond. Samen vormden zij het bekende complex van state en apart staande, vaak ook apart omgrachte, stins.¹⁰ Klaas Nijdam verhuisde in 1795 dus van Doumastate (Friens) naar Doumastins (Irnsum). De overeenkomst in naamgeving is niet toevallig: het betreft hier een oorspronkelijk bezitscomplex van de middeleeuwse adellijke familie Dou(we)ma, waartoe onder andere de bekende hoofdeling Janko Douwema behoorde.¹¹ Ludringastate viel tot 1 januari 1839 onder Akkrum (Utingeradeel), maar lag wel dicht tegen de dorpskom van Irnsum (Rauwerderhem) aan en was daarom op dat dorp georiënteerd. De rivier de Boorn was de grens tussen de twee grietenijen. De middeleeuwse stins (die er in de negentiende eeuw al niet meer was) stond zeer strategisch binnen in een wijde bocht van de Boorn en beheerste op deze manier de scheepvaart over de belangrijkste vaarweg van Leeuwarden naar het zuiden.

De Douma Stins lag strategisch in het midden van Friesland, nabij een knooppunt van (water)wegen, enkele kilometers ten noorden van Akkrum.

Voor de boeren van Ludringa en de leden van hun huishouding betekende deze ligging dat ze met een bootje – in de winter op de schaats of lopend over het ijs – de Boorn recht moesten oversteken om uit te komen bij de Wijde Steeg in de dorpskom van Irnsum. Hier stond de herberg *Het Wapen van Rauwerderhem*, waar in het begin van de negentiende eeuw kastelein Tjalling Jans Jorna de scepter zwaaide.¹² Op deze plek legden schepen aan om te laden en te lossen. Ook was hier een overzet (schouw) in de vorm van een

voetgangersveerpontje. De Leppedijk, langs de oostelijke oever van de Boorn, vormde de middeleeuwse landverbinding tussen Leeuwarden en het zuiden.

Vanaf de Wijde Steeg liep het pad naar de oude terp van Irnsum, op een paar honderd meter van de Boornoever. Hier stonden de middeleeuwse kerk met zijn zadeldaktoeren en de school. Al vroeg verplaatste het centrum van het dorp zich vanaf de terp naar een lintbebouwing langs de Boornoever. Vlak voor de Franse tijd waren de noord- en zuidkant van het dorp nog afgesloten met een hek om het vee buiten te houden.¹³ Dat heeft vermoedelijk geduurd tot 1827, toen de straatweg van Zwolle naar Leeuwarden werd aangelegd. Tijdgenoten van Klaas Nijdam, Lieuwe Jans de Jong en Doeke Wijgers Hellema, schreven hier uitgebreid over in hun dagboeken.¹⁴

Met een roeiboortje de Boorn oversteken, zoals Klaas Cornelis Nijdam dat tweehonderd jaar geleden ook deed. Links het dorp en rechts Ludringa State.

Toen zijn vader in 1800 overleed volgde Klaas hem op als boer op Ludringastate en trouwde nog in hetzelfde jaar met Antje Ruurds Veemans (1770–1853). Zij was de dochter van Ruurd Eeltjes (ca. 1730–1803), pachtboer op Nijdamstrastate, en Hinke Douwes (ca. 1735–1798). Klaas en Antje waren dus burens van elkaar. Ruurd Eeltjes had een zuster Geertje Eeltjes, die in 1758 trouwde met Tjalling Binnerts. Hun dochter Ruurdje Binnerts was de moeder van Joost (1789–1869), Tjalling (1792–1852), Binnert (1795–1847) en Eeltsje (1797–1858) Halbertsma.¹⁵ Tenslotte moet nog opgemerkt worden dat de gemeenschappelijke voorvader van Antje Ruurds Veemans en de Halbertsma's, Eeltje Mattheus, pachtboer was op Wytsmastate (plaats nr. 10) onder Grouw. Recent is een collectie archiefstukken van Ruurd Eeltjes en Eeltje Mattheus opgedoken.¹⁶

Met zijn twee broers, Steven Cornelis (1776–1851) en Hille Cornelis (1783–1843), onderhield Klaas Nijdam zijn hele leven lang contacten.¹⁷ Steven was boer te Rauwerd, later Grouw en Baard, en Hille te Grouw.¹⁸ Er zijn nieuwjaarswensen en gelegenheidsgedichten van Klaas aan Steven en Hille overgeleverd. Daaronder bijvoorbeeld een bedankje op rijm nadat Hille aan Klaas in 1825 een stuk rookvles had gestuurd (*Brief, Tank, of Sankje op en stik ljrre van mijn broer ontvongen*).

Klaas Nijdam heeft goed geprofiteerd van de economische opgang van de boerenstand, zoals die zich vanaf 1783 manifesteerde.¹⁹ Bij verschillende gelegenheden heeft hij zijn familieleden kunnen uitkopen uit Ludringastate.

In 1818 bezat hij al ruim tweederde van de boerderij. In 1833 of eerder verwierf hij het volledige eigendom. En zo staat dan ook in het *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden* van Van der Aa tussen de wetenswaardigheden over het dorp Irnsum vermeld: ‘Vroeger stond hier nog het Huis-de-Winkel, thans behorende aan den heer J. Lojenga, te Leeuwarden, en de state Douma, thans behorende aan Klaas C. Nijdam, te Grouw.’²⁰ In 1838 kocht Klaas Nijdam nog een boerderij, Molenzijl (Molesyl), een eindje verder aan de Boorn gelegen.

Oude opname van Ludringa State met het door Klaas Cornelis Nijdam gebouwde voorhuis. Helemaal links op de foto, aan de Boornoever, stond ooit de Douma Stins.

Waarschijnlijk in 1836 / 1837 schrijft Klaas Nijdam een gedicht aan Tjalling Aedo Johan van Eysinga, de oud-grietman van Rauwerderhem, getiteld *Mijn ouwskeid as Administrerende Tjerkvoud oon T.A.J. van Eysinga te Ljouwert*.²¹ Het begin luidt als volgt:

Ik ha rom en jier of tjien
Yn d' Administratie west
My tinkt it meits nou mar ris dien
Want 't wud my ta in lest

Ik wud te oad, te stief en steeg
Net broekber noag myn vreeun
Het oade leit my al te heeg
In't²² nije min bedreun

Er is za volle mear oan vest
As oender jins bestjoer
Doe ha 'k het meigenoegen west
Mar dat is nou gled oer

Hendrik Algra, die dit gedichtje in 1958 in een artikeltje in het *Friesch Dagblad* uitgaf (daarover hieronder meer), weet te vertellen dat Klaas Nijdam een aanvaring had gehad met Jhr. Mr. Onno Reint van Andringa de Kempenaar (1801–1868), die in 1830 Tjalling van Eysinga opgevolgd was als grietman

van Rauwerderhem. Het voorval klinkt vrij onbenullig. Hoewel het niet op de begroting stond had Nijdam een schuld aan ene Feike afgelost, omdat die man het geld nodig had en er voldoende in kas was. Dat was de grietman niet naar de zin. In zijn gedicht begint Klaas Nijdam echter eerst omstandig uit te leggen dat hij te oud wordt voor dit werk. Pas midden in het gedicht volgt een cryptische verwijzing naar het voorval:

Derbij ha ik het spul bedoan
 Dat zei hij my rjuchtuut
 Er help welligt gin goeddwaan oan
 Derom skied ik mar uit

Ik joeg het jild oon Feike wer
 Omdat hy 't wie vendwaen
 Us tochte der wie hast gjin ker
 Om 't net oan him to jaen

Algra vermeldt de datum van dit gedicht niet. Afgaande op het andere gedicht dat hij in 1958 publiceerde, zal het uit 1836 of 1837 stammen.

Wat ook de ware toedracht is geweest, de functie van administrerend kerkvoogd van de gereformeerde (lees: hervormde) kerk in Irnsum is door Klaas Nijdam dus tot ca. 1836 vervuld. Deze werkzaamheden vallen te vergelijken met die van een penningmeester en boekhouder. Hij was in 1821 begonnen als toeziend kerkvoogd. Daarna werd hij in 1823 administrerend kerkvoogd en bleef dat tot 1836. Op dat moment staat onder de jaarrekening van de kerkvoogdij: 'G.F. Bergsma zal de eerstvolgende rekening verantwoorden'. Nijdam werd weer toeziend kerkvoogd en zou dat tot aan zijn dood blijven. Hij had dus bij zijn aftreden als administrerend kerkvoogd inderdaad, zoals hij in zijn afscheidsgedicht zegt, die functie *rom en jier of tjien* vervuld.²³ In die hoedanigheid komen we hem verschillende keren tegen in notarisakten uit die periode.

. Heden overleed na eene ongesteldheid van 14 dagen, mijn geliefde Echtgenoot en mijner Kinderen en Behuwdkinderen zorgdragende Vader KLAAS C. NIJDAM, in den ouderdom van 71 jaren en 10 maanden, na eene Huwelijks-vereening van ruim 45 jaren, in leven Boer alhier en Kerkvoogd te Irnsum.
 Grouw, A. VEEMANS,
 den 20 November 1845. Wed. K. C. NIJDAM.
Mede uit naam der Kinderen en Behuwdkinderen.

De overlijdensadvertentie van Klaas Cornelis Nijdam, door zijn weduwe geplaatst in de Leeuwarder Courant van 25 november en 2 december 1845.

Op 19 januari 1845 schreef Klaas Nijdam dit tweeregelige gedichtje: *Het is vandaag net Een-en Seventig jaren dat ik ben geboren / Nog leef ik (God dank) en mogt de verkondiging van uw woord nog horen.*²⁴ Het was achteraf zijn laatste verjaardag, want op 20 november van dat zelfde jaar overleed hij.

Een onuitgegeven ego-document van een zekere Mindert Everts Hoekstra (1825–1879), over wie Klaas Nijdam toeziennd voogd was geweest, laat een extra licht schijnen op Nijdams overlijden. In 1827 overleed namelijk Minderts vader, Evert Sjoerds Hoekstra (1792–1827). Deze was bij leven een welvarend boterkoopman. Zijn pakhuis stond in Irnsum aan de Boorn, tegenover Ludringastate. Hoekstra's weduwe, Minke Jans Sybinga (1790–1869), hertrouwde na enige tijd met de acht jaar jongere politieagent Jantje Johannes Kuperes (1798–1866). Waarom juist Nijdam tot toeziennd voogd werd benoemd is niet helemaal duidelijk. Er is geen familierelatie gevonden. Wel was de vader van Jantje Kuperes, Johannes Gjolts Kuperes, net als Klaas Nijdam kerkvoogd van de hervormde kerk.

Klaas Nijdam en Jantje Kuperes konden het om verder niet overgeleverde redenen niet goed met elkaar vinden. Deze moeizame relatie zal ook zijn schaduw hebben geworpen over die tussen Mindert Hoekstra en zijn voogd, want op 20 november 1845 schreef Mindert (toen 19 jaar oud) in zijn dagboek:

Heden is overleden de eerbare Klaas C. Nijdam, in leven kerkvoogd en landbouwer in de nabijheid van Irnsum. Hij leefde sedert enige jaren in onmin met mijnen stiefvader, en deze eindigde niet (zoals ook wel te voorzien was) dan met den dood een hunner. Hij was mijn toezienende voogd, omdat ik thans nog minderjarig ben. Hij bezat onderscheiden goede eigenschappen, doch ontlusterde deselve geheel door eene al te groote zucht om zijne tijdelijke goederen te vermeerderen; daarbij mogt hij gaarne pretjes lijdén, waar men zich te goed kon doen zonder dat het hem koste. Voor het overige had hij nog wel eens wat over voor een boek of iets anders daar zijn smaak op viel. Het hinderde hem niet weinig dat men hem op het laatst die achting niet meer toedroeg die men in het eerst wel voor hem koesterde, hetwelk voornamelijk door zijn al te grote karigheid veroorzaakt werd. Als toezienende voogd over mij kan ik hem noch prijzen noch laken, want bij mijn weten heeft hij nooit iets gedaan, waardoor hij van zijne²⁵ waardigheid bliken gaf. C'est le mode ordinaire de ces hommes.²⁶

Deze opmerking van Mindert Hoekstra over het karakter van Klaas Nijdam is niet onverdeeld positief. Dat Klaas Nijdam goed voor zijn financiën zorgde, staat overigens als een paal boven water. Na het overlijden van Klaas' weduwe werd namelijk op 1 september 1853 de nalatenschap getaxeed. De akte van de inventaris telt maar liefst 23 volgeschreven folio's.²⁷

Samengevat bestond deze uit:

Levende have (waaronder 30 zwartbonte koeien)	fl. 3.924,00
Gereedschappen, inventaris, huisraad	fl. 3.368,00
Goud- en zilverwerken en sieraden (incl. gouden oorijzer)	fl. 956,45
Contanten, enig vreemd geld en te vorderen huur	fl. 5.118,87
Leningen aan derden, deels op hypotheccair onderpand	fl. 17.632,33
Effecten, waaronder 1/32 deel in kofschip Zwaantje Cornelia	fl. 79.442,27
	<hr/>
Totale taxatiewaarde:	fl. 110.441,93

Ter vergelijking: in die tijd verdiende de schoolmeester van Irnsum fl. 200 per jaar. Een goede koe kostte toen tussen de 100 en 120 gulden, waarmee Nijdam's bezit gelijkstond aan ongeveer 1000 koeien. Daarin waren nog niet eens begrepen de beide 'zathes en landen', te weten Ludringa (fl. 40.400) en Molenzijl (fl. 30.100). Het totale vermogen van Klaas Nijdam (bijna fl. 181.000) kwam derhalve overeen met de waarde van minimaal vijf grote boerderijen. De contanten, leningen en effecten vormen samen het leeuwendeel van het beschreven bezit.

Nijdam had dus inderdaad flink wat geld vergaard en misschien nam dat, zoals Mindert Hoekstra het beschrijft, aan het einde van zijn leven wel de vorm aan van een 'al te grote karigheid' die hem voor een deel zijn aanzien gekost heeft. Nu zou Nijdam niet de eerste boer zijn die voor zuinig werd uitgemaakt. IJnte Botke beschrijft deze houding zo: 'De spaarzaamheid en zuinigheid van boeren konden ook als schraperigheid worden ervaren. [...] [G]eld werd met overleg besteed en dat moest om in geval van slechte oogstjaren zich te kunnen redden, om voor de oude dag te zorgen, en om de kinderen te kunnen helpen in de wereld vooruit te komen.'²⁸

Netwerk

Hoewel er weinig is overgeleverd over het leven van Klaas Nijdam, is het toch mogelijk het netwerk waarin hij in Irnsum (en een heel klein beetje daarbuiten) verkeerde enigszins in beeld te brengen. Achtereenvolgens worden behandeld het leesgezelschap waar Nijdam lid van was, de Jouster wijnhandelaar en dichter Pier Annes Borger, de Irnsumer scheepsontwerper Folkert van Loon, de grietmannen Van Sytzama en Van Eysinga en de gebroeders Halbertsma.

Het leesgezelschap

Klaas Nijdam is in zijn gedichten erg bescheiden en schildert zichzelf er bij herhaling in af als een simpele boer. In een deels berijmde brief aan wijnkoopman Pier Annes Borger uit 1826 zegt hij bijvoorbeeld:

Taal en spelling mat Jou mij sa vrij wat te goede hoade. Gijsbert Japiks, Siegenbeek²⁹ (of hoe dat Volkje ek hjitte mei) haw ik net. Ik schreeuw, of praat er sa wat hinne, sa dat ik het van mijn Oaden hjerd, of leerd haw.³⁰

Dit is echter duidelijke topiek. Door eerst te verwijzen naar de twee auteurs die maatgevend waren voor de spelling van het Fries en het Nederlands liet hij natuurlijk blijken dat hij wel degelijk wist hoe het hoorde. Verder beschikte hij misschien zelf niet over een exemplaar van de werken van Gysbert Japicx, maar zijn broer, Steven Cornelis Nijdam, deed dat zeker wel. Hij prijkt namelijk op de lijst van intekenaars op Ecco Epkema's heruitgave van Gysbert Japicx werk van 1821 (die ook een belangrijke impuls heeft betekend voor de heroplevende belangstelling voor het geschreven Fries aan het begin van de negentiende eeuw).³¹ Philippus Breuker heeft deze lijst van intekenaars geanalyseerd en brengt Steven Cornelis Nijdam onder in het selecte groepje van zeven boeren dat op dit werk intekende. Hij merkt daarover op: 'Gewoane boeren wienen dat net', waarna hij van allen kan aantonen dat ze zich met schrijven bezighielden of anderszins cultureel bezig waren.³² Ook Klaas' vader, Cornelis Nijdam, las al. Hij liet in elk geval een boekenkast met boeken na, zoals blijkt uit de overgeleverde boedelinventaris.³³

Klaas Nijdam geeft zelf in zijn geschriften aan dat hij lid was van een leesgezelschap. Een van de gedichten in *Bottersgoed* is namelijk getiteld: *Op het Leasen van A. Jeltema's Rjimstikjes, dij wij in het Leasgeselschip hoan ha. Weistjoerd de ien-en-tweintigste Jannewaris agtien-hondert-Soan-en-tweintig*. In het gedicht schrijft hij hoe hij door het lezen van de gedichtenbundel van Anne Jeltema (hoogstwaarschijnlijk doelt hij op de bundel *Mengeldichten*) tot 's avonds laat die nacht de slaap niet kan vatten en uiteindelijk maar uit bed gaat om zelf een gedicht te componeren.³⁴

Leesgezelschappen bestonden al sinds de achttiende eeuw. Vooral in de tweede helft van die eeuw was er sprake van een sterke groei van het aantal lezers en verkrijgbare titels.³⁵ Leesgezelschappen waren in feite de voorgangers van de openbare bibliotheken. Het was economisch aantrekkelijk om in verenigingsverband boeken aan te schaffen, deze onderling te laten rouleren en met gelijkgestemden van gedachten te wisselen over literatuur.

Helaas is niet overgeleverd van welk leesgezelschap Klaas Nijdam precies lid was. We weten dat er in 1834 een leesgezelschap 'Tot Nut en Vermaak' in Grouw bestond.³⁶ En in 1826 tekende Andries C. Sjollema in voor het leesgezelschap 'Lees en Oordeel' te Grouw op het boek *Geschiedkundig tafereel van den watervloed en de overstromingen in de provincie Vriesland voorgevallen in Sprokkelmaand MDCCCXXV*. L.D. Durksz tekent op dat zelfde boek in voor de 'Sociëteit tot Nut en Vermaak' te Grouw, waarbij het de vraag is of dat hetzelfde is als het gelijknamige leesgezelschap dat in 1834 genoemd wordt. Klaas Nijdam tekent echter zelf ook in voor dat boek (evenals

zijn broer Steven Cornelis Nijdam en diens zoon Keimpe). Dit maakt de kans weer kleiner dat hij lid was van beide Grouwster leesgezelschappen. Gezien Nijdams gerichtheid op Irnsum moeten we het leesgezelschap waar hij lid van was daar verwachten. Had hij wellicht samen met enkele leden van zijn lokale netwerk, waaronder bijvoorbeeld Folkert van Loon en Sipke Jelles van Teerns (zie hieronder) een leesgezelschap opgericht?

Pier Annes Borger (1787–1860)

Deze wijnkoopman uit Joure werd hierboven al kort vermeld. Borger was niet alleen wijnkoopman maar ook dichter. Hij schreef in 1826 een *Dichtkransje*. Borger had bovendien een geleerde broer, Elias Annes Borger (1784–1820), die het tot hoogleraar in de theologie en de letteren te Leiden bracht. Klaas Nijdam correspondeerde met Pier in 1826, hetzelfde jaar waarin het *Dichtkransje* uitkwam. Hoe goed Klaas Nijdam en Borger elkaar gekend hebben is niet helemaal duidelijk. In de overgeleverde brief op rijm bestelt Nijdam een kwart vat wijn op flessen bij Borger, maar refereert bovendien aan diens dichtwerk: *Sa dat ik disse briefklear hie krigge ik Jou Digt-kranske (bij Frans Hessels op het Hjerrenveen drukt) in de hannen*.

Borger was een niet onbelangrijk persoon om te kennen. Hij ontsteeg het lokale niveau van het merendeel van Nijdams netwerk. Waarschijnlijk gaat het hier om een oppervlakkig contact, dat echter wel aantoont dat Nijdam bescheiden literaire ambities had. Hij schrijft Borger immers een Fries gedicht en gaat ook nog eens direct in op de inhoud van diens dichtbundel.

Folkert van Loon

Met Folkert Nicolaas van Loon (1775–1840) keren we terug naar de directe omgeving van Irnsum en het sociale netwerk waarin Klaas Nijdam dagelijks verkeerde. Van Loon kwam uit een doopsgezinde patriottenfamilie. Hij was geboren in Harlingen, maar woonde tussen 1798 en 1823 in Irnsum waar hij onder andere een houtzaagmolen exploiteerde. Hij verdiende goed met de handel op Engeland. In die periode was hij tevens secretaris, en zelfs enige tijd maire, van Rauwerderhem.

Van Loon werd vooral bekend door zijn werk als scheepsontwerper, waarover hij ook enkele boeken publiceerde. Hij deed proeven in de Boorn en had een bootshuis laten bouwen dat zich bevond op de ‘venne’, een stukje land direct naast de boerderij van Klaas Nijdam. Daarin had hij een van zijn snelste ontwerpen liggen, het zeewaardige zeiljacht ‘Mercurius’.

Folkert van Loon heeft in de loop der tijd weliswaar enige aandacht gekregen van historici, maar diepgaand onderzoek is er nog niet naar hem gedaan. Nog begin 2004 werd door het Fries Scheepvaartmuseum in Sneek een tentoonstelling aan hem gewijd, onder de titel ‘Een baanbrekende, Friese scheepsontwerper’. Toch is er tot nu toe geen monografie over hem verschenen, hoewel daarvoor genoeg materiaal voorhanden lijkt te zijn. Zo is

er een onuitgegeven dagboek van zijn hand bewaard gebleven.

In dat 'memoriaal' beschrijft Van Loon onder andere uitgebreid hoe hij tijdens een zeiltocht naar Heeg op 31 juli 1822 plotseling onwel wordt. Door het heftige braken en 'purgeren' dat dit tot gevolg heeft, loopt hij een liesbreuk op. Na een paar dagen moet deze geopereerd worden, waarbij zijn buurman Nijdam aanwezig is:

De kunstbewerking duurde vrij lang, na gissing tusschen de 8 en 10 minuten. Wij waren met ons 5en bij deze gewigtige zaak namelijk mijn buurman Claas Cornelis Nijdam, Hendrik Althuizius, ik en de twee genoemde geneesheren. [...] Nadat men mij op mijn bedstede hadde teruggelegd ontdekte ik het weldadig gevolg der kunstbewerking ogenblikkelijk. Ik konde ruim ademhalen en was ontlast van de woedende buikpijnen, en had eetlust. Roerloos stil leggen tot genezing van de wonde was mijn plicht gedurende 14 dagen.

Daarna vermeldt Van Loon nog enkele details omtrent zijn ziekte en herstelperiode:

Sipke Jelles van Teerns, leraar bij de D.G.G. alhier³⁷, Klaas Cornelis Nijdam, eigenerfde op Douma onder Akkrum bij de buuren van Irnzum, Meindert Wijbes Pekema, Coopman aan de Irnzumerzijl, Klaas Klazes Timmerman te Irnsum, Hendrik Jans Althuizius mijn buurman, Jan Douwes Wildschut zaagmolenaarsknegt, Ruurd Wijtzes arbeidsman alhier. Deze hebben eenige nachten bij mij gewaakt.

De Heeren Grietmannen van Eysinga van Rauwert en van Zytzama van Friens hebben mij fruit gezonden.

Mijn buurman Claas Cornelis Nijdam bracht mij langen tijd aaneen zelf des morgens eene pot met magere weij zijnde de grootste weldaad geweest welke mij bewezen konde worden. Deze dronk ik des morgens en at er des avonds brij met rozijnen van. Daarmee hield ik twee maanden lang aan: toen nam ik weder de thee als voorheen.³⁸

De beschrijving die Folkert van Loon van Klaas Nijdam geeft lijkt bijna onverenigbaar met het beeld dat de jonge Mindert Hoekstra bij zijn dood in 1845 van hem schetst. We zien hier een meelevende, attente buurman, die in weinig lijkt op de schraperige boer die Hoekstra schetst.

De grietmannen Van Eysinga en Van Sytzama

In het hierboven vermeld voorval rond Folkert van Loon zagen we dat de twee grietmannen van de omgeving, Van Eysinga en Van Sytzama, fruit stuurden aan de herstellende Van Loon. Ook Klaas Nijdam onderhield relaties met beide grietmannen.

De meeste aanwijzingen zijn te vinden voor een warme relatie met Tjalling Aedo Johan van Eysinga (1790–1858), die van 1816 tot 1830 grietman van Rauwerderhem was. Hij woonde 's zomers op Jongemastate te Rauwerd en 's winters in het Eysingahuis te Leeuwarden (tegenwoordig onderdeel van het Fries Museum). Klaas Nijdam had als administrerend kerkvoogd met hem te maken, omdat de grietman de jaarrekeningen van de kerk moest goedkeuren.

Voorbeeld van een handtekening van K.C. Nijdam, met zijn kenmerkende schrijfwijze voor de datum. Deze is van 24 juli 1825 en staat onder een gedicht in "Bottersgoed".

A photograph of a handwritten signature in dark ink on a light-colored paper. The signature reads "18-24-25" followed by "K.C. Nijdam". The date is written in a compact, stylized form with a horizontal line under the numbers. The name is written in a cursive script.

Er zijn twee gedichten overgeleverd die Nijdam aan Van Eysinga richt. Het eerste is een nieuwjaarswens van 1 januari 1828, die is opgenomen in *Bottersgoed*. Het origineel bestaat echter ook nog steeds en is te vinden in het Familiearchief Van Sminia.³⁹ Het tweede betreft het hierboven reeds aangehaalde *Mijn ouwsheid as Administrerende Tjerkvoud oon T.A.J. van Eysinga te Ljouwert*, waarin hij kond doet van het feit dat hij zijn functie van administrerend kerkvoogd neerlegt. Hij is echter zeer vriendelijk tegen Van Eysinga:

Myn goede vreun kom ris by my
 By Jinsom oer de veert
 Der libje ik stil en vroed en vrij
 Tevrede in mijn staet⁴⁰

Ook met Maurits Pico Diederik baron Van Sytzama (1789–1848), grietman van Idaarderadeel, onderhield Klaas Nijdam contacten. In *Bottersgoed* is een gedicht bewaard met de titel *Op het stjoeren van en hasse de 15 van Wintermoanne Agtien honderd saon en tweintig, trog de Heer M.B.D. van Sijtsma te Friens, oon mij*.⁴¹ Hierin bedankt Nijdam Van Sytzama in een niet al te lang rijm voor het zenden van een haas. Onder het gedichtje staat echter de opmerking 'Niet verzonden'. Veel vragen dus naar aanleiding van dit rijmpje: hoe goed kenden Nijdam en Van Sytzama elkaar? Van Maurits van Sytzama is bekend dat hij zeer ontspannen en 'gemeenzaam' met zijn dorpsgenoten omging.⁴² Maar Van Sytzama, die in 1827 al was opgeklommen tot lid van de Tweede Kamer (later zou hij zelfs gouverneur van Friesland worden), zal niet iedere dorpsgenoot een haas toegezonden hebben.⁴³

De Halbertsma's

Tenslotte komen we bij wat vanuit de invalshoek van Klaas Nijdams Friese dichtwerk de belangrijkste relatie moet zijn geweest. Kende hij de gebroeders Halbertsma en werd hij door hen geïnspireerd om in het Fries te gaan dichten?

Er is veel dat voor dat laatste pleit. De *Lapekoer fan Gabe Skroor*, het eerste boekje met gedichten dat de Halbertsma's in 1822 in eigen beheer uit lieten komen en dat later zou uitgroeien tot de *Rimen en Teltsjes*, heeft een enorme impact gehad in heel Friesland. Nijdam's oudst bekende gedichten dateren uit 1825 en zijn bovendien in de simpele Halbertsma-spelling – schrijf zoals je het hoort – opgeschreven en niet in de ingewikkeldere Gysbert Japix-spelling.⁴⁴ Hij zet zich in zijn gedichten zelfs herhaaldelijk tegen Gysbert Japix af onder verwijzing naar zijn 'simpele boerenafkomst': daar zou alleen maar bij passen om het Fries zo op te schrijven zoals hij het hoorde:

Taal en spelling nou te leeren
 Dat is heel mijn wurkje net
 Gijsbert Japiks, en dij Heeren
 Al suk volkje ha ik net
 Ik schreeuw, en sjong, [...]
 Sa dat mijn boere-tonge stiet.

Eeltje Halbertsma was vanaf 1820 huisarts in Grouw en bediende ook de omliggende dorpen – waaronder Irnsum. Hij was bevriend met Maurits van Sytzama, waarvan we zonet zagen dat deze op zijn beurt Klaas Nijdam en diens goede vriend Folkert van Loon kende. Verder was er natuurlijk de familierelatie via de vrouw van Klaas Nijdam. Het is kortom hoogstwaarschijnlijk dat Klaas Nijdam en Eeltje Halbertsma contacten met elkaar onderhielden, maar de bewijsvoering blijft helaas *circumstantial*.

Nageslacht

Klaas Nijdam en Antje Veemans kregen vier kinderen die de volwassen leeftijd bereikten: Hinke (1802–1849), Taetske (1805–1879), Hiltje (1807–1867) en Cornelis (1810–1885). Daarvan stierven de twee laatstgenoemden ongehuwd en kinderloos. De enige zoon, Cornelis, volgde zijn vader op als boer op Ludringastate, hield in 1870 boelgoed en ging daarna rentenieren in het dorp. De boerderij bleef daarna nog meer dan tachtig jaar in de familie.

Op het kerkhof van Irnsum liggen nog
 deze vier grote grafstenen.
 V.l.n.r. die van Klaas Cornelis Nijdam,
 Antje Ruurds Veemans, Hinke Klazes
 Nijdam en Cornelis Klazes Nijdam.

Bij de eigendomsrechten van Ludringastate hoorden vanouds vier begraafplaatsen in de kerk, later op het kerkhof, van Irnsum. Deze rechten verklaren het rijtje van vier graven dat nu nog op het kerkhof van de oude kerk van Irnsum ligt (zie afbeelding). Hier liggen Hiltje en Cornelis begraven naast hun ouders, Klaas en Antje. De oude kerk is overigens in 1880 afgebroken.

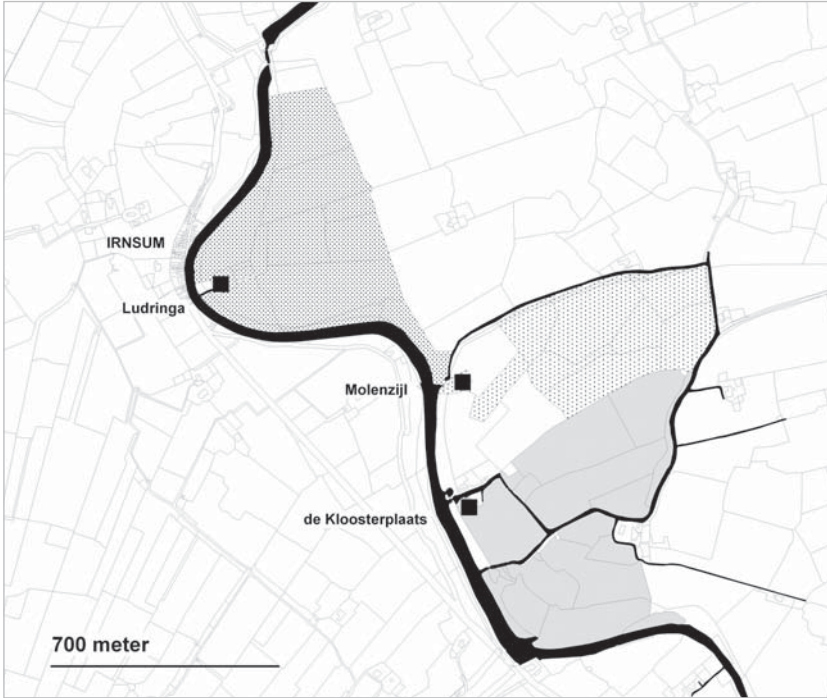
De dochters Hinke en Taetske zorgden wel voor nageslacht. Hinke trouwde in 1824 met Syne Aukes van der Goot, boer op de Kloosterplaats (plaats nr. 46 onder Akkrum, ook wel Aalzumer Klooster genoemd). Deze boerderij was in 1754 gekocht door Syne Aukes, de gelijknamige grootvader van Syne Aukes van der Goot.

Het eerste kind van Hinke Nijdam en Syne van der Goot werd geboren op 28 juni 1825. Het jongetje werd volgens de traditie vernoemd naar grootvader van vaders kant: Auke. Voor de kraamvisite die Klaas Nijdam daar een krappe maand later aflegde, componeerde hij het oudste Friestalige gedicht dat van hem overgeleverd is: *Rjimke, voorleasen op de Kreamboesijte van Sijne en Hinke har eerste Jonkje, dij west is de ffouwer-entweintigste van de Simmermoane agtienhondert fiefentweintig*. Uit de tekst blijkt dat de hele familie bij deze gelegenheid bijeen was. Klaas refereert onder andere nog even aan het feit dat het jongetje niet naar hem vernoemd is, maar dat hij zich toch meteen verwant voelt met deze *lijtse leave pop* (*Of is hij net nei mij neamd / Derom is hij mij net vreamd*).

Samen kregen Hinke en Syne elf kinderen, waarvan er slechts vijf volwassen werden. Zo werd er uiteindelijk op 14 augustus 1834 een Klaas Synes van der Goot geboren die de leeftijd van zestig jaar zou bereiken. Maar in 1826, 1829 en 1831 waren er ook al jongetjes geboren die Klaas waren genoemd. Deze werden telkens niet ouder dan enkele dagen.

De tweede dochter, Taetske Klazes Nijdam, trouwde in 1835 met Bauke Annes Boersma. Tijdens de eerste jaren van hun huwelijk waren ze boer te Warga. In 1838 kocht Klaas Nijdam als gezegd de boerderij Molenzijl. Bauke en Taetske werden hier boer en boerin en zouden er tot mei 1877 blijven wonen. Molenzijl ligt tussen de Kloosterplaats, waar Taetskes zus Hinke en haar man Syne van der Goot boerden, en Ludringa. We zien hier hoe deze boerenfamilies Nijdam, Boersma en Van der Goot sterk met elkaar vervlochten waren en dicht bij elkaar in de buurt leefden op het vruchtbaarste land uit de omgeving, langs de oever van de Boorn.

In de daarop volgende generaties komen er nog een paar familienamen bij: een dochter van Hinke en Syne, Antje van der Goot, trouwde met Bonne Hylkes Hylkema en een dochter van Bauke Boersma en Taetske Nijdam, Grietje Baukes Boersma, trouwde met Klaas Feites de Haan. Deze laatste werd na het rentenieren van Cornelis Klazes Nijdam in 1870 boer op Ludringa en zou dit tot 1890 blijven. Ook hij speelde als kerkvoogd een belangrijke rol in Irnsum en omgeving. Achterkleindochter Taetske Klazes Boersma trouwde in 1891 met Arjen Schoustra, eveneens afkomstig uit de eigenerfde boerenstand

Klaas Nijdam en zijn kinderen waren boer op de vruchtbare landerijen langs de oostelijke oever van de Boorn

van Irnsum. Via deze lijn bleef een deel van het werk van Nijdam behouden voor het nageslacht.

Het zou veel te ver voeren hier op de afzonderlijke geschiedenissen van al deze families in te gaan. We volstaan daarom met te zeggen dat verscheidenen van hen eveneens tot de dorpselite van Irnsum behoorden in de tweede helft van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw.⁴⁵ Enkel van hen hebben net als hun voorvader naar de pen gegrepen – hetzij om toneelstukken te componeren, hetzij om een veelomvattend *Leerboek der zuivelbereiding* te schrijven.⁴⁶

Nagelaten geschriften

Alleen al uit zijn regelmatige handschrift blijkt dat Klaas Nijdam de pen vaak hanteerde, zowel uit hoofde van zijn functie als kerkvoogd als voor privé-

doeleinden. Zijn schriftelijke nalatenschap bestaat uit drie consistente reeksen handschriften:

- 1) *Bottersgoed in mijn Liddige Aegenblikken*
- 2) *Zondagsboekje*
- 3) *Tjdkorter*

We zullen bekijken hoe deze reeksen opgebouwd waren, wat hun inhoud was, hoe ze gedateerd zijn en wat hun onderlinge samenhang is.

De reeks die terecht de meeste aandacht trekt is die met de Friese gedichten: *Bottersgoed in mijn Liddige Aegenblikken*. Zoals in de inleiding reeds vermeld gaat het hier om een reeks handschriften, waarvan op dit moment alleen nog het eerste deel is teruggevonden.⁴⁷ Dat eerste deel beslaat de jaren 1825–1828. Het bevat 21 gedichten, die samen uit 1060 dichtregels bestaan. Een waarschijnlijk scenario is, dat Klaas Nijdam deze reeks aan het einde van zijn leven heeft samengesteld, waarbij hij oudere, gedateerde gedichten in chronologische volgorde heeft afgeschreven. Een andere mogelijkheid is dat de reeks door de jaren heen gegroeid is, maar ook dan zijn de gedichten afgeschreven van oudere originelen.

Dat het *Bottersgoed* compilatiewerk is, blijkt duidelijk uit de opmerkingen – vaak in het Nederlands – die de auteur her en der maakt. Na het gedicht *Op het stjoeren van een hasse de 15 van Wintermoanne Agtien honderd saon en tweintig, trog de Heer M.B.D. van Sijsma te Friens, oon mij*, schrijft hij bijvoorbeeld: ‘Deze behoorde volgens de tijdorde voor de twee vorige te staan. Niet verzonden’.

Uit twee artikeltjes in het *Friesch Dagblad* van respectievelijk 6 en 13 september 1958, geschreven door Hendrik Algra, blijkt dat er meer *Bottersgoed* geweest is. Algra publiceerde namelijk twee gedichten uit wat zonder twijfel een ander deel moet zijn geweest van *Bottersgoed*. Hij schrijft daarover: ‘Wij ontvingen van een bevriende relatie in bruikleen een schrift met Friese gedichten. Ze zijn van de hand van K.G. (sic SAS/HN) Nijdam, die nu een eeuw geleden boer was in Akkrum.’⁴⁸ Algra voegt de dateringen van de gedichten niet toe, maar uit de titel van een van de twee blijkt dat ze van rond 1836 zijn: *Op het Nijegaeshaayen dot wy dien krije ha de agtiende van de Wynmoanne agtien honderd seis en trijtig*.⁴⁹ Het tweede gedicht betreft de hierboven reeds aangehaalde tekst die Nijdam aan grietman Van Eysinga opdroeg bij zijn afscheid als administrerend kerkvoogd. Dat bleek inderdaad in 1836 plaats te hebben gevonden, zodat we via een andere route ook voor dit gedicht over een datering beschikken.

In 1958 was er dus nog minstens een ander deel van het *Bottersgoed* in omloop. Als we er van uitgaan dat elk handschrift net als het eerste deel ongeveer drie jaren besloeg en dat Klaas Nijdam tot aan het einde van zijn leven geschreven heeft, dan kunnen er wel zeven van deze handschriften

zijn geweest. Ook in de genealogie Nijdam en in het orgaan van de familievereniging, de *Nijdamstra Tynge*, (vanaf 1949) zijn in de loop der tijd enkele gedichtjes van Klaas Nijdam afgedrukt. De oogst van het speurwerk naar het verdwenen werk heeft vijf Friese en zeven Nederlands gedichten opgeleverd.

Geen compilatiewerk zijn de *Zondagsboekjes*, een serie die in totaal 16 delen omvatte, lopend van 1836 tot 1845. Hierin schreef Klaas Nijdam bijna elke zondag enkele overpeinzingen, bijvoorbeeld over de preek die hij had aangehoord of over een bijbeltekst die die dag aan de orde was gesteld. Doordat niet alleen de laatste delen van de zondagsboekjes zijn overgeleverd (collectie Schoustra), maar ook enkele van de eerste (tweede t/m vijfde stukje), hebben we een beter zicht op de chronologische opbouw van deze reeks. Deze eerste deeltjes vormen een onderdeel van een kleine collectie handschriften die rond 1930 aan de Provinciale Bibliotheek Friesland geschonken is door Hylke Bonnes Hylkema (1858–1935).⁵⁰ Ze bevatten geschriften van de voorouders van Hylkema, die via zijn moeder Antje Synes van der Goot van Klaas Nijdam afstamde. Deze collectie laat tevens mooi zien hoe diens handschriften na zijn dood verspreid zijn geraakt onder de diverse nakomelingen.

Nijdam's Friese gedichten begonnen als gezegd in 1825. Waarom hij pas in 1836 met de serie *Zondagsboekjes* begon en of hij daarvoor een andere serie schreef is niet bekend. Wellicht is hier een relatie met het beëindigen van zijn functie als kerkvoogd in deze periode? Had hij daardoor nu tijd om de *Zondagsboekjes* te schrijven, tijd die hij eerder met de administratie van de kerkvoogdij kwijt was?

Vaak schreef Klaas Nijdam in de *Zondagsboekjes* een kort gedichtje over zijn kerkbezoek. Dit kon gaan over de preek van die zondag, maar ook over de weersomstandigheden of zijn eigen gesteldheid die het kerkbezoek hadden bemoeilijkt dan wel onmogelijk gemaakt. Een voorbeeld volstaat hier:

Zondag de 25 december 1836

Op zondag, op Kerstdag, zat ik bij het vier
 Dat geeft en dat heeft voor mij geen plesier
 Maar het waait en het vriest en 't is zo koud
 En ik word kleumscher, word minder, word oud
 Het gaan, het lopen, heeft beter geweest
 Want anders bleev ik niet thuis op dit feest
 Nog jonger, nog sterker, was't mij geen werk
 te gaan of te lopen na Rauwerd te kerk

Uit de *Zondagsboekjes* kunnen we tevens opmaken dat Klaas Nijdam verschillende kerken bezocht: niet alleen in Irnsum, maar ook in dorpen als Baard, Rauwerd, Grouw, Mantgum en Schillaard. Dat hoge aantal werd mede veroorzaakt door het feit dat hijzelf hervormd was en zijn vrouw doopsgezind.

Hij frequenteerde de diensten van beide kerkgenootschappen. Vaak ook combineerde hij dat met een bezoek aan een van zijn broers. Steven woonde aan het einde van zijn leven in Baard, en dat vinden we dan ook regelmatig terug in de *Zondagsboekjes*. Een keer hoorde Nijdam in Irnsum zelfs de later landelijk bekend geworden doopsgezinde dominee Jan de Liefde aan. Deze was waarschijnlijk naar Irnsum gekomen op uitnodiging van zijn toekomstige schoonvader Isaäc Molenaar, de dominee van Irnsum.⁵¹ Nijdam was niet erg enthousiast over dit kerkbezoek:

Opmerking, bij het aanhoren van eene leerrede, gedaan door De Liefde, doopsgezinde predikant te Zutphen de 9 Feb. 1840

‘t Was broertjes susjes ‘t oude merk (a) [(a) van Molenaar]
 Ooh Liefdes kost en taal
 En ik als ‘t hondje in de kerk
 Ontving een slegt onthaal⁵²

Nijdam voelde zich dus bij deze gelegenheid als hervormde niet thuis tussen alle doopsgezinde ‘broeders en zusters’. De Liefde staat bekend als een orthodoxe dissident, die de interkerkelijke banden niet bevordert zal hebben.⁵³

De derde te bespreken reeks handschriften plaatst ons voor een klein mysterie. In de collectie Schoustra is namelijk een handschrift overgeleverd, dat de titel *Tijdkorter 8. stukje* draagt. Een analyse van deze tekst brengt al gauw aan het licht dat het hier gaat om een bloemlezing uit de *Zondagsboekjes*. Klaas Nijdam verwijst, vooral in het begin van het handschrift, naar de delen en paginanummers waaruit hij het origineel heeft afgeschreven. De *Tijdkorter nr. 8* beslaat zo de jaren 1836–1845. De grote vraag is nu wat er in de eerste zeven delen van de *Tijdkorter* heeft gestaan, aangezien de *Zondagsboekjes* – hoogstwaarschijnlijk – pas in 1836 begonnen. We weten dat Klaas Nijdam op zijn minst vanaf 1825 (de oudste gedichten in *Bottersgoed*) dichtwerk heeft geschreven. Het vermoeden rijst dan ook, dat hij met zijn *Bottersgoed* een reeks Friese gedichten onderhield, terwijl hij daarnaast parallel in de *Tijdkorter* zijn Nederlandse dichtwerk opschreef. Voor het laatste en enig overgeleverde deel zien we dat hij daarvoor het beste werk uit de *Zondagsboekjes* uitkoos, maar we weten dus niet hoe de eerdere delen er uit hebben gezien.

Ten slotte beschikken we over een Nederlandstalige gedichtje bij het overlijden van Nijdams kleinzoon Ruurd Synes van der Goot in 1843. Het is afgedrukt in het tijdschrift *Nijdamstra Tynge*. In 1969 vermeldt de eindredacteur van het familieblad: ‘Ik ontving van mevr. J.T. Slot-Hylkema uit Amsterdam enige gedichten, geschreven door K.C. Nijdam, omstreeks 1830.’⁵⁴ Daarna worden in 1969 en 1970 in totaal zeven gedichten afgedrukt als een soort curiosum en bladvulling (zie bijlage 3). Twee ervan zijn correct gedateerd: de eerste is van 27 juli 1836, en de tweede is die op het overlijden van Nijdams kleinzoon in 1843. De andere vijf zijn in de *Nijdamstra Tynge* incorrect

gedateerd op 1851 (Nijdam was toen al overleden). Deze gedichten stammend uit 1836–1843 overlappen zo wat de chronologie betreft met de *Tijkorter 8* uit de collectie Schoustra. Het is onduidelijk of deze collectie Slot-Hylkema een ander deel van de Tijkorter-reeks heeft bevat, of andersoortige handschriften.

Wanneer alles bij elkaar opgeteld wordt, moet de totale hoeveelheid geschriften die Klaas Nijdam na zijn dood naliet aanzienlijk geweest zijn. Als er inderdaad, zoals hierboven geschat, zeven handschriften *Bottersgoed* geweest zijn, en we die optellen bij de acht delen *Tijkorter* en zestien delen *Zondagsboekjes*, dan zijn er op zijn minst 31 handschriften geweest. Hiervan zijn er acht overgeleverd: vier in de collectie Hylkema en vier in de collectie Schoustra. Als er aan de *Zondagsboekjes* een andere reeks vooraf ging zou het aantal handschriften nog hoger zijn. We kunnen in ieder geval concluderen dat Klaas Nijdam een ijverig schrijver geweest is, met een flinke productie. Deze productie hoeft ons overigens niet te verbazen. Hij wordt ruimschoots overstegen door die van Doeke Wijgers Hellema. Alleen al diens aantekeningen over de jaren 1821–1856 omvatten dertien handschriften van elk ruim 200 pagina's.⁵⁵

Een analyse van het Bottersgoed

Door de inhoud, topiek en spelling van het *Bottersgoed* – en daarmee bedoelen we al zijn overgeleverde Friese dichtwerk – onder de loep te nemen is het mogelijk het werk van Klaas Nijdam beter te plaatsen en te begrijpen. Maar uitsluitend zijn Friestalige gedichten te bekijken zou zondigen tegen de nieuwste inzichten in de Frisistiek zijn. Juist door ze te vergelijken met wat hij in het Nederlands schreef kunnen we zijn werk beter duiden.

Van de 26 Friese gedichten die momenteel bekend zijn (21 in het overgeleverde handschrift van het *Bottersgoed* en vijf via secundaire bronnen) gaat ongeveer de helft over Klaas Nijdams directe omgeving: het boerenbedrijf (3), het dorp Irnsum (3) en zijn familie (6). De andere helft is op te delen in drie groepen. Zes (misschien zeven) gedichten hebben betrekking op personen in zijn netwerk: zijn medekerkvogden, zijn burens Oege Tjerks de Jong en Pietje Sybrens (op Asingastate), grietman jonkheer Tjalling van Eysinga, grietman Maurits baron van Sytzama en de Jouster wijnkoopman Pier Annes Borger. De resterende gedichten bevatten algemene literaire of filosofische bespiegelingen (5) of religieuze overpeinzingen (3).

De inhoud van de Friese gedichten wijkt interessant genoeg sterk af van wat Klaas Nijdam in het Nederlands schreef. De gedichten in de *Tijkorter* en die uit de *Nijdamstra Tynge* zijn voor het merendeel religieus en moralistisch getint. Het contrast is overduidelijk. In zijn Friese werk is een vrolijkheid en boertigheid aanwezig die in zijn Nederlandse werk mist. Het is net alsof Nijdam twee verschillende stramienien aangereikt heeft gekregen en daarnaar heeft gewerkt. Het contrast tussen de twee 'stijlen' is duidelijk zichtbaar in

bijlagen 1 en 3, waar respectievelijk de Friese en Nederlandse gedichten die buiten de collectie Schoustra zijn overgeleverd zijn te vinden.

In zijn Friese gedichten gebruikt Klaas Nijdam enkele opmerkelijke topoi. De eerste troffen we al aan in het hierboven geciteerde gedicht dat hij heeft voorgedragen tijdens de kraamvisite bij zijn dochter Hinke en haar man Syne Aukes van der Goot. Hij sluit daar af met een alinea waarin hij zich bijna verontschuldigt voor zijn rijmelarij: *Nou ha ik en rjimke makke / Het dat jimme nou net smakke / 't Is ek mar ven en boer van 't lân / Mei en roeg en plomp verstân*. Het topos van de simpele boer met een 'rûch en plomp ferstân' komt in verschillende gedichten terug, met name in de stukjes die gericht zijn aan mensen in zijn netwerk.

Verschillende malen ook merkt Klaas Nijdam op – vaak nadat hij gezegd heeft dat hij maar een simpele boer is – dat hij het Fries opschrijft zoals hij het hoort. Hierboven werd al een stukje uit zijn brief op rijm aan Pier Annes Borger geciteerd, waar hij zegt het Fries maar te schrijven zoals hij het hoort. Hij koppelt dit aan zijn geringe opleiding. Gysbert Japicx noemt hij in dit verband een aantal malen. Het is duidelijk dat diens spelling van het Fries destijds nog maatgevend geacht werd.

Wellicht reageert Nijdam in het gedicht aan Borger zelfs heel expliciet op iets dat deze heeft geschreven. In de brief zegt Nijdam namelijk dat hij Borgers net verschenen *Dichtkransje* heeft gelezen. En Borger nu zegt in de voorrede op deze bundel over de paar gedichtjes in het Fries die hij heeft opgenomen:

de Boere-Vriesche Versjes, die men achter aan geplaatst vindt, en welke ik meende dat bij de zo aanwakkerende zucht voor Vriesche taal en dichtkunde, velen mijner lezers niet ongevallig zouden zijn. Dezelve waren oorspronkelijk in het gewone hedendaagsche Land-Vriesch vervaardigd; doch ik heb op aanwijzing van anderen in spelling enz., zo veel zulks behoudens rijm en voetmaat geschieden kon, den Gysbert Japiks van den heer Epkema gevolgd.⁵⁶

Klaas Nijdam spelde duidelijk niet in de zogenaamde Gysbert Japicx-spelling, die een grote status genoot na de heruitgave van zijn werk door Ecco Epkema in 1821, maar volgde die van de gebroeders Halbertsma, die inderdaad neer kwam op: schrijf zoals je het zegt.⁵⁷

Een voorzichtige conclusie van de inhoudelijke analyse van het Friese dichtwerk mag luiden dat Klaas Nijdam hier getracht heeft literatuur te scheppen. In bijlage 2 is het gedicht over de Irnsumer kermis opgenomen, dat niet alleen als exemplarisch, maar tegelijk ook als een van de hoogtepunten van zijn dichtwerk kan worden gezien. Op de vraag waarom hij er nooit voor gekozen heeft zijn werk in druk te laten verschijnen, zijn meerdere antwoorden te bedenken. Als het topos van de eenvoudige boer als meer dan alleen topiek moet worden gelezen, dan beschouwde hij zelf zijn dichtwerk als aangenaam

tijdverdrijf – letterlijk ‘boartersguod’ dus – maar ook niet meer dan dat. Daar staat tegenover dat hij zijn gedichten wel inzette om er zijn netwerk mee te bespelen.

Conclusie

Schrijvende boeren zijn er al sinds de Middeleeuwen.⁵⁸ Voor Friesland kennen we ze vanaf de periode vlak daarna, in de persoon van Rienk Hemmema en na hem Dirck Jansz.⁵⁹ Een schrijvende tijdgenoot van Klaas Cornelis Nijdam was de Wirdumer boer Doeke Wijgers Hellema, wiens dagboeken sinds de jaren 1950 bij een groter publiek bekend zijn geworden dankzij de editie van Hendrik Algra. In 1998 kwam daar de uitgave van de dagboeken van Lieuwe Jans de Jong, boer te Poppenhuizen onder Oldeboorn bij. Van deze en andere schrijvende boeren zijn meestal geschriften overgeleverd die ergens in het spectrum tussen een boekhouding en een persoonlijk dagboek geplaatst kunnen worden.⁶⁰ Helaas is deze nalatenschap vaak verloren geraakt of versplinterd door vererving en opsplitsing.⁶¹

Dat Klaas Nijdam schreef past bij zijn sociaal-culturele milieu. Hij behoorde tot de groep notabelen van Irnsum en omgeving, die bestond uit kooplieden zoals Folkert van Loon en Evert Hoekstra, de dokter (in dit geval Eeltsje Halbertsma), de hervormde dominee, de doopsgezinde leraar (Van Teerns) en uiteraard andere welgestelde en eigenerfde boeren.

Maar wat Klaas Nijdam zo uniek maakt is dat hij dichtte en dan ook nog in het Fries. Er is van hem nu juist geen boerenboekhouding overgeleverd (hoewel die er hoogstwaarschijnlijk wel geweest zal zijn), maar diverse handschriften met gedichten. Hij begon bovendien al heel vroeg (vanaf 1825) met het dichten in het Fries. Dat maakt hem tot een niet onbelangrijke schakel in het onderzoek naar het begin van het herleven van het Fries als geschreven taal in de negentiende eeuw. Dit artikel is bedoeld als een eerste aanzet tot onderzoek naar zijn persoon en dichtwerk. Wellicht zal uit nader onderzoek blijken dat Klaas Nijdam en Eeltje Halbertsma wel degelijk met elkaar van gedachten wisselden over dichten in de Friese taal.

Literatuur

- Aa, A.J. van der, *Aardrijkskundige woordenboek der Nederlanden*. 13 dln. (Gorinchem 1839–1851).
- Algra, H., 'De Nijgersûngetiid', *Friesch Dagblad* 6.9.1958.
- Algra, H., 'Afscheid als kerkvoogd', *Friesch Dagblad* 13.9.1958.
- Algra, H., *Kroniek van een Friese boer. De aantekeningen (1821–1856) van Doeke Wijgers Hellema te Wirdum* (Franeker 1978).
- Borger, P.A., *Dichtkransje* (Heerenveen 1826).
- Botke, IJ., 'Gaat, krijgt een boek of pen in hant en ofent daarin u verstant'. *Drie generaties Teenstra en de Verlichting op het Groninger platteland (1775–1825)* (Groningen 1988).
- Botke, IJ., *Boer en heer. De Groninger boer 1760–1960*. Groninger Historische Reeks 23 (Assen 2002).
- Breuker, Ph.H., *It wurk fan Gysbert Japix* (Leeuwarden 1989).
- Breuker, Ph.H. (ed.), *De Fryske heilingen fan de Halbertsma's* (Leeuwarden 1997).
- Breuker, Ph.H., *Eeltsje Halbertsma*. Skriuwers yn byld 7 (Leeuwarden 2008).
- Broos, W.F., 'E.N. van Loon, een vergeten Friese scheepsontwerper', *Jaarboek Fries Scheepvaartmuseum* (1980), 70–75.
- Dijkstra, G., *Bydrage ta de kennis fan it libben, de persoan en it wurk fan dr. Eeltje Halbertsma 1797–1858* (Drachten 1946).
- Eekhoff, W., 'Levenschets van Folkert Nicolaas van Loon, Friesch scheepsbouw- en werktuigkundige', *Leeuwarder Courant* 2 maart 1841.
- Epkema, E. (ed.), *Gysbert Japicx Friesche Rijmlerye* (Leeuwarden 1821).
- Faber, J., "'Uit eersugt en om geld en eer en hoge staat". De familie Bourboom, het succesverhaal van een Leeuwarder regentengeslacht temidden van tijdgenoten (1652–1791)', *Leeuwarder Historische Reeks* VI (1997), 99–209.
- Folkertsma, B., *De stavering fan it Westerlauwerske Frysk yn de njoggentjinde ieu* (Groningen 1973).
- Haan, H.C. de, *De Hoannebeam. Foarâlden en neiteam fan Klaas Feites de Haan en Grietje Baukes Boersma* (Eigen beh.: s.l. 1982).
- Halbertsma, H., et al. (red.), *Joast Hiddes Halbertsma, 1789-1869. Brekker en bouwer. Stúdzjes fan ûnderskate skriuwers oer syn persoan, syn libben en syn wurk, útjown ta gelegenheit fan de bitinking fan syn hûndertste stjerdei* (Drachten 1969).
- Jeltema, A., *Mengeldichten. Eerste stukje* (Leeuwarden 1805).
- Jensma, G., *Het rode tasje van Salverda. Burgerlijk bewustzijn en Friese identiteit in de negentiende eeuw*. Fryske histoaryske rige 16 (Ljouwert/Leeuwarden 1998).
- Jong, L.J. de (ed.), *De dagboeken (1825–1855) van Lieuwe Jans de Jong, boer te Poppenhuizen onder Oldeboorn* (Aldeboarn 1998).
- Kampen, N.G. van, *Gedenkboek van Nederlands moed en trouw gedurende den Belgischen opstand* (Haarlem 1834).
- Knottnerus, O., 'Renaissance op het Bildt. Over een boerenzoon die rederijker wilde zijn', *De Vrije Fries* 84 (2004), 65–132.

- Kuiper, Y., *Adel in Friesland, 1780–1880* (Groningen 1993).
- Kuperus, J.A., 'Boekhoudingen op Nederlandse landbouwbedrijven vóór 1900', in: *Ceres en Clio, zeven variaties op het thema lanbouwgeschiedenis*. Agronomisch-Historische bijdragen VI (Wageningen 1964), 79–111.
- Laurense, L., 'Ds Jan de Liefde, een doperse radicaal in Zutphen', *Doopsgezinde Bijdragen* 18 (1992), 83–100.
- Leeuwen, J. van, *Geschiedkundig tafereel van den watervloed en de overstromingen in de provincie Vriesland voorgevallen in sprokkelmaand MDCCCXXV* (Leeuwarden 1826).
- Lennep, M.J. van, 'De voorouders van dr. Joost Halbertsma', in: H. Halbertsma et al. (red.), *Joost Hiddes Halbertsma, 1789-1869. Brekker en bouwer. Stúdzjes fan ûnderskate skriuwers oer syn persoan, syn libben en syn wurk, útjown ta gelegenheit fan de bitinking fan syn hûndertste stjerdei* (Drachten 1969), 33–44.
- Loon, F.N. van, *Memoriaal* (onuitgegeven handschrift, kopie in bezit Fries Scheepvaartmuseum).
- Meer, D.J. van der, *Friens en de Van Sytzama's* (Alphen aan den Rijn 1994).
- Meer, P.L.G. van der, *Opkomst en ûndergong fan in boerebedriuw ûnder Achlum. De famylje Hibma, 1697–1824* (Leeuwarden 2001).
- Mijnhardt, W.W., *Tot heil van 't menschdom, culturele genootschappen in Nederland, 1750–1815* (Amsterdam 1988).
- Mijnhardt, W.W., en A.J. Wichers, *Om het Algemeen Volksgeeluk. Twee eeuwen particulier initiatief 1784–1984. Gedenkboek ter gelegenheid van het tweehonderdjarig bestaan van de Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen* (Edam 1984).
- Mostert, M., *Maken, bewaren en gebruiken. Over de rol van geschreven teksten in de Middeleeuwen* (Oratie: Utrecht 2010).
- Noomen, P.N., *De stinzen in middeleeuws Friesland en hun bewoners* (Hilversum 2009).
- Noomen, P.N., *Stinzen in middeleeuws Friesland: een voorlopige inventarisatie* (CD behorende bij P.N. Noomen, *De stinzen in middeleeuws Friesland en hun bewoners* [Hilversum 2009]).
- Norder, M., *Het leesgezelschap 'Ledige uren nuttig besteed' 1792–1992* (St. Annaparochie 1991).
- Paping, R.F.J., 'Nederland in de negentiende eeuw. Enige perspectieven voor regionaal economisch-historisch onderzoek', *NEHA-Bulletin. Tijdschrift voor de economische geschiedenis in Nederland* 10 (1996), 3–21.
- Pasma, F.H., 'Grouw in den patriotentijd', *Frisia. Nieuws- en advertentieblad* 24.2.1928 en 2.3.1928.
- Poortinga, Y., 'De opbou fan de Fryske literatuertael oan it bigjin fan de 19de ieu', in: K. Dykstra et al. (reds.), *Fryske stúdzjes oanbean oan prof. dr. J.H. Brouwer op syn sechstichste jierdei 23 augustus 1960* (Assen 1960), 313–326.
- Postma, J.S. (ed.), *Korte schets van mijn leven. Jelle Sipkes* (Leeuwarden 1978).
- Schoustra, S., 'Een onverwachte ontdekking', *Letterhoeke* 3 (2009), 26.
- Spahr van der Hoek, J.J., *Geschiedenis van de Friese landbouw*. 2 dln. (Leeuwarden 1952).

- Vleer, W.Tsj., en C. van der Schoot, *Het Nijdamstra-boek*. 5 dln. (Sneek, 1956-1971).
- Woud, A. van der, *Een nieuwe wereld. Het ontstaan van het moderne Nederland* (Bakker: Amsterdam 2006).
- Woude, R. van der, 'De sociaal-economische ontwikkeling, 1795–1917', in: J. Frieswijk et al. (red.), *Geschiedenis van Friesland 1750–1995* (Amsterdam en Leeuwarden 1998), 61–104.
- Wumkes, G.A., *Bidders yn de Fryske striid* (Bolsward 1926).

Bijlage 1

Fries dichtwerk van Klaas Cornelis Nijdam dat niet in *Bottersgoed 1* overgeleverd is

Nijdamstra Tynge(1952) /
Nijdamstra-boek, 307

Oom Piet

Oom Piet al wie het wat verkeerd
Hie in zijn jonkheid 't minste net leard
Als gekheid en wat kattedkwae
Dat ziet hem rieklik in de lae
Zien vaer dij hie er jong verlen
Zien Moer mei twa lijtze ben
Verkaepe Wetter en ik Vjoer
Der schaet het maeste net van oer
Mar Piet Oom rekke oan de glead
Het hart ziet him op 't rjugte steed
Hij rekke tige oan de gong
Klaeu hud omheeg, die sprong op sprong
Het wie al wat een rare zoon
Wat voeg en rouw mar onbedoon
Hij joeg de romte oan zin Moer
Vor aermen schaet er vaak wat oer
Het is oon Piet Oom dan te sjen
Dat leeg en heeg veroarje ken.

K(laas) C(ornelis) Nijdam – Januari 1837

Nijdamstra-boek, 306

Op mijn raekje nijgaes hae

Wy hien het oan en raekje set
Acht dagen hie er stien en bret,
Hij stie er vrijwol in de pronk
Mar vlammm' en broeide dat het stonk.
Doe hawwe wy der nog in dold

En 't gat terstond ek wer opvold.
Van baanen hie er just gin nood
Mar hy wie vrijwat oan de zood.
Wat hat men mei dat goed een spul
En bulte wurk en bult gelul;
Ik ha al tjin myn feinten sein:
Het is een lofsang sonder ein!
De wiere giet niet nei mijn zin,
En bijtje hae en dat nog min!

Friesch Dagblad 6.9.1958

Op het Nijegaeshaayen dot wy dien krijege ha de agtiende van de Wynmoanne agtien honderd seis en trijtig

En komt it nijgaes in de baan
Wat hat en boer al net te dwaan
Wat mat er al en jild uitjaan
Oon veinten en vammen en de rest
Wat is er ook al oon 't boerkjen west
De poepen haaijers op het vjild
O wee, dat nimt en roevten jild
De onlightied dij is net dien
Of 't stronjtuitrijden wud begien
En as dy komt moei tsjep oer 't vjild
Dan kostet dat nog ek al jild
Dan is het al wer jild uitjaan
Dat jouwt wol vaak' en bult gegriem
Want 't wud maest op de lette dien
Het waar wat wach, de dagen kort
Dan wol dat wurk prevost net wort
De mieren komme om har jild
De boer die mat mei vol in 't vjild

Dat kostet hem zijn dagen hier
 Al dogt er zomtiets net en sier
 Dit haw ik ek ris oendervoen
 Myn boeteloan hie net jamk joen
 Let meand hie ik 't de earste keer
 't Wie just beroen en weinig meer
 het nijgers waad vanzels doe let
 wat hat mij dat en wurk beret
 en bulte kosten wat gedruis
 eer ik dat bijtje hae hie tuis
 het wie in ienen vjirst te let
 october past het haewurk net
 en dogs vor ik het hie vankaant
 hijen wij de sontiende al haant
 vor Grouster merk hie wij 't begien
 en dei of twaa er jit vor dien
 Het is nouw sa. Mar haw ik ker
 dan doch ik leauw ik 't nooit wer

Friesch Dagblad 12.9.1958

**Mijn ouwskeid as Administrerende
 Tjerkvoud oon T.A.J. van Eysinga te
 Ljouwert**

Ik ha rom en jier of tjien
 Yn d' Administratie west
 My tinkt it meits nou mar ris dien
 Want 't wud my ta in lest

Ik wud te oad, te stief en steeg
 Net broekber noag myn vreeun
 Het oade leit my al te heeg
 Ik nije min bedreun

Er is za volle mear oan vest
 As oender jins bestjoer
 Doe ha 'k het meigenoegen west
 Mar dat is nou glad oer

Ik ha het dien sa goed ik kin
 Welligt wie 'k wat te kloek
 Het is te minste net nei 't zin
 Mar 't houd by oads de broek

Ik ha van jo de eere haon
 Dat ik beredder wie
 Mar 't is het best nei mijn verstaon
 Dat nouw en oar 't ris die

En jong knapen ha welligt
 Reeuw zin oan dizze post
 Bestjoer dat is in mooi gezigt
 Vor vollen swiete kost

't Is ek vor Jinsoms dorp wat min
 in waodman oer de veert
 ligt boerman matig nei het zin
 dat dy har boel beheert

Derbij ha ik het spul bedoan
 Dat zei hij my rjuchtuit
 Er help welligt gin goeddwaan oan
 Derom skied ik mar uit

Ik joeg het jild oon Feike wer
 Omdat hy 't wie vendwaan
 Us tochte der wie hast gjin ker
 Om 't net oan him to jaen

Mar 'k wit omtrint wol wer het ziet
 Het dorp dat moest het ha
 Hoe dat mei de tsjerke giet
 Der sjucht men 't minst op ta

Nou hoe het is of waeze mei
 Ik ha de brui er van
 Ik jaan my uit dy spullen wei
 En libje as vrij man
 Kin 'k oos oon jo genoeg jaan
 Dat zis ik en 't is wier
 Mei 't ien of oar vor jouw to dwaan
 Dat wie vor my pleizier

Ien din dat my oan 't harte giet
 Dat is dy skoander pong
 Dy net mear as aleer bestiet
 En giet za'n skijtersgong

Myn goede vreun kom ris by my
 By Jinsom oer de veert
 Der libje ik stil en vroed en vrij
 Tevrede in mijn staet

Der bin 'k van brief en boek ontslein
 Nou tocht me wier 't net slim
 Dat ik ek op de leste ein
 Van jo myn ofskied nim

[ca. 1836]

Tijkorter nr. 8

De 21 dito [= Oktober 1844]

De mendeijoens kaam ik ven Baard
 Oer Mantgum, Aesterwierum, nei Raad
 Der kocht ik oos wol vor en stoer
 Mar 't ljogste, dat wie al wat oer
 Gong derom mar op Irnsom oon
 Just oer de boon
 Wie 'k mei en bik
 De reis volbrogt en wol in't skik

Bijlage 2

Uit: *Bottersgoed*

Irnsumer-merke

In 't knappe Irnsom oon de Boon
Der is het Jierlijks merke
Of is er just het meast net oon
't Wud der-om al voetsterke

De Sneuntejoens begint het âl
De maaibeam wud dan helle
De bern dij benne dan al mâl
Ik zil jim meer vertelle

De Sneins dan is 't al lustig pret
De moons drinkt elk en Klokje
En dan nei Tjerke mei en zet
En dan al wer en slokje

De kofje stiet dan ek al klear
Men drinkt as grutte basen
En 't ijeten is ek der mei gear
Der wol elk wol op aaze

Mar hou nog eerst het gleske roen
Op dat 't dan swietter smakket
Want dat is altied heel gezoen
En 't wol dan ek better pakke

Nou schikt en kringt men tigt bijien
En 't hoetje van de holle
Dit het men wakker handig dien
Elk wol de bast wol volle

Men valt dan oon en tjugt te wurk
En it rijs mei rosynen
Elk het za'n honger as en turk
Nou boale mei Catrijnen

En dan en stik der kouw of Baarg
Want dat is nou het libben

En der wat smots of boale ta
Dat smart om raak de ribben

En partij ha ek Visk of Iel
Dit kin ik jim wol sisse
Dat is ek vrij goed op het miel
Om dat er in te lissen

Ek bofferts as en tige tjies
Swietapels readebeijen
Ik ben ven 't ien en 't oor net vies
Men het sa net te kleijen

Nou volkje handig op de bien
En bij de kreamen om
Het ijten dat is meast al dien
Oos reits jim in de slom

't Is nou op 't beste van de dei
De tarin is mooi sterk
En 'd iene rint de oore nei
Za giet op Irnsom-merk

Nou vreun den nou en kopke tee
De Fammen zil't klear meitze
Het wetter sied al as en Zee
Dat sil jim nou wol smeitze

Dan handig nog de merk ris roen
En bij de kreamen lans
En Snapkse is de beste kans
't Is op de the gezoen

De Ormt dij stiet nou ek wer klear
De mage is prepareerd
Men tjugt er mar wat gou oergear
De tied is hast verscheerd

Kom schik en kring dan mar wer gear
 Der mat wat ijten wudde
 De messen ja dij lisse klear
 Dan kin men het wer hudde

En stikje brea mei sutmestjies
 Wat fijne of krinteboale
 En twiebak smakket net heel vies
 Mei lekker smots beroale

En der wat wijtte Soeker oer
 Der kin men wol mei lijje
 En plattekoek is ek net joer
 Dat zil der ek bij vlije

De kofje komt wer ijnne baan
 De klonties wud'd omjoen
 Dan drinkt men jin net onbekwaam
 't Is goed want 't is ek joen

't Is nagt 't is heege tied van gean
 En best dat elk hem rept
 Want Moon dan mat de nije klean
 Wer sitte wakker krekt

't Is mendei nou giet tijge oon
 Wat is dat merkjen swiet
 De schouw mat jimmer oere boon
 De kloet is altijd wiet

Za komme's der al geande voet
 En rinnende op ta
 De schouwman mat wer oone kloet
 Dij wol wol oatses ha

En Boten, Jagten, kom er ek
 Nogal sa wat op ta
 Der is in 't minst nou gen gebrek
 Want elk wol gasten ha.

De beide kanten van de dijk
 Dij komme se in jeijen
 En bijtje modder is gen bijt

Dat is wol oaf te feijen

Voetgongers kom er ek in gean
 Sa van de beide einen
 Je ken hast op de dijk net stean
 Sa jei de hijst en weinen

De Wiedesteeg stiet ek net stil
 Van Raad en Popenwier
 Hoe is dat volkje op de dril
 't Is ek mar iens in 't Jier

Kom vreunden nou en bijtje schoft
 En stienstik in de Holle
 Om reek te blazen in de loft
 Wat soe men der mei wolle

Wel man dat scherpt de Geesten op
 Van Boeren en Mijnheeren
 En der dan bij en fikse slok
 Dan libbet men in eeren

Voertoon dan giet het wer omtrent
 Allijk as 't juster ging
 Men smookt en soept, en ijt en drinkt
 Hast meer as men wol ken
 De Neide-middei's rint men om
 Om wat plezier te meitsen
 Bij rijffelers en al dat schom
 Der kin men 't wol kwijt reitse

De koeke wud ek tijge straft
 Mei kneppels wakker swier
 Je slaan er op uit al har kragt
 Se is ek sa taai as hier

De bijlen broëkes der ek ta
 Der kapjes er mei in
 Elk wol al graag wat koeke ha
 Of is se net heel fijn

Je snije's ek mei 't mes wol tin
 Of slingerje's oer 't vjld

Het ien en 't oor is mar en zin
En 't kostet mooi sijn jild

Je drave somtieds ek wol ris
Om Swiepe of Hoofstallen
Mar volle tieden is het mis
Dat is het brijkst van allen

De jonge Feinten gean in 't loan
Men leit of stiet te sjen
De Vrouwluw ben ek bij der hân
Sa wol, as lijtze bern

Wat ha se der wer bij de ein?
o Ja se ben oon 't tippen
Wat wud er op dat blok al slein
Om 't kloske vier te wippen

Wat het dij oade smous in 't vet
Der stean ze raar om hinne
Hij ropt en schreuw't mar opgeset
Vijf-doebeld kin jim winne

Mei rolleboljen tijge drok
Dan krij jim tjen vor twâ
Hij het er bij en vikse slok
Dat krij's er nog op tâ

De man mei de malmoene het
De jongers om hem hinne
Dij meste hem de boese vet
Sa goed as se mar kinne

Der binne ek wol spullen west
Hoe swetsten de hansworsten
Boeksprekker en de hêle rest
Je kom mar om de korsten

De Feinten sjen de merk ris roen
Dij nog gin Fammen ha
Of is dat in de lette joen
Dij wol en lotske ha

Nou gean de measte ljiouw er uit
Nei 't Oosten of het westen
En bittertje is meast't besluit
En winschje elkoor het beste

De borgers zit nog in har kragt
Te soepen en te setten
Dit doeret vaak's de hêle nagt
De moons bin 't dronken sletten

En 't jongvolk springt en donset braaf
Der sitte graantjes in
Je tarre tjin en Heer of Graaf
En drinke reade wijn.

Kom bernties kom wij lis's uis wei
Hoe noflijk is de rest
Het wud sa gouw ljogtschijndei
Oors lisse wij te vest

De nags of ek wol tiesdeimoon
Dan dript het jongvolk ouw
Se varre dan wer oer de boon
Of gean nei Friens en Grouw

De Tjerkeboeren gean's ek uit
Nei Raad en Poppenwier
Er rekket wol ien op de snuit
En partij ha't in 't hier

Sa giet het op 'd oore ein
Nei Fouteboeren ta
Nei Vjouwerhoes en Appenwier
En wa wit al werza

Nou is de Sinne al moei heeg
De borgers nog in rest
De pongen wudde ek al leeg
't Het al wat merke west

Al mei de tied dan komme's op
En sjen as seane visk

Wat tee of kofje soeppe's op
Dan wud se wer wat fris

De vordemiddei is hast wei
Men sjugt de pong ris oer
Want't is nou joed de leste dei
De duiten wud al joer

Het spek en vlesk is ek bezet
De pannen wudde wan
En bijtje krommels en wat vet
Dan ha wij dat ek han

Der leit nog ek wat wijttebrea
Kom dit kin wakker ha
Dat wud dog's oos sa tor as hea
Dat ijt wij der mar ta

Nou gouw ris nei de herberg kom
As er ek keatsers binne
De hospes ja dij dogt het om
En bijtje nog te winnen

Vorliene jier doe is er roen
Je setten wakker billen
Dij 't woen waad in Alosie joen
Wat sis jim ven dij grillen

't Gelag dat noammen's uit de haast
Je hien 't al in de holle
De iene flokte 'd oore raast
Je hiene meast te volle

De maibeam nim se mei en bik
Van boppen, 't giet wat moal
Elk hort en schoert om't grutste stik
En sleept dat in de stoal

Nou mat ik tijge gouw nei hoes
't Rint nou uit de kinken
Elk soept vor't lest en tijge roes
O wat oerdwealsche flinken

Al stiene nou het grutte gros
Van Irnsum op de holle
En makken alle boesen los
Gen duit zoe er uit wolle

Nou meits ik dan mar ris en ein
Ik ha al gans verhelle
De merke is ek schien oon ein
Dat kin ik jim vortelle.

Aug. 1825 K:C: Nijdam

Bijlage 3

Nederlands dichtwerk van Klaas Cornelis Nijdam uit de collectie Slot-Hylkema

Nijdamstra Tynge 21 (1969), 36–37

Grafschrift op mijn waarde Nabuur
D.G. Visser, leeraar der Doopsgezinde
gemeente te Irnsum en Poppingawier,
overl. de 26 july 1836 in de ouderdom
van ...

D e dood spaart niemand niet
I s 't geen men daaglijks ziet
R oem niet op het aardsche leven
K erm over onzen vriendt.

G elijk hij wel verdiendt
E lk moet hem achting geven
R ust achtbre leeraar zagt
B etreurd door 't nageslacht
E en stem voor vrouw en kind
N ooit trots nog opgeblazen
S til levend, nimmer razen.

V an Vriend en Buur bemind
I n deze rustplaats ach
S laapt hij ten jongste dag
S chier van de smart ontkomen
E en eindloos heerlijk lot
R echtvaardig goede God.

Wagt zeker alle vromen.

27 juli 1836

Nijdamstra Tynge 22 (1970), 11–12

November 1851 (Sic! SAS/HN)

De grijze winter is wel koud
Maar geenszins ongezond
Ook hebben wij nog turf en hout
En nooddruft voor de mond.

Een huis dat ons beschutten kan
Voor regen, sneeuw en wind
Daar menig arm en deugdzaam man
Naauw brood of schuilplaats vindt.

Mijn warme kleeren dekken 't lijf
Mijn bed is taamlijk goed
'k Heb honderd dingen tot gerijf
Dus ik ben welgemoed.

Ik dank Hem, die mij nooddruft geeft
Geen rijkdom is mijn wensch
Die vergenoegd en dankbaar leeft
Is een gelukkig mens.

Indien het altijd zomer was
De zomer had geen lust
Eentoonigheid verveelde ons vas
En 't veld had nimmer rust.

De winter geeft weer vruchtbaarheid
Aan 't uitgemergeld land
En Algoedheid houdt met wijs beleid
Elk jaargetij in stand

En zitten wij in 't avonduur
Dan vreedzaam bij den haard
Wij warmen ons bij 't koest'rend vuur
Dat vergenoegen baart.

Al is de koude soms wat zwaar
 Al sneeuwt het nog zo fel
 Ik prijs den Opperzegenaar
 Al wat hij doet is wel.

1851 (Sic! SAS/HN) K.C. Nijdam

Nijdamstra Tynge 22 (1970), 28–29

Hemelvaartslied
 door K.C. Nijdam 1851 (Sic! SAS/HN)

Jezus voer met Majesteit
 Naar zijn hemelheerlijkheid
 Zoo beklom de Vaders zoon
 Zijnen glorierijken troon
 Wij loven hem
 met hart en stem.

Laat ons zingen hem ter eer
 Hij is ook der kind'ren heer
 Leeft voor ons in 't hemelhof
 Welk een ruime danksstof
 Ons maat geklank
 Zij hem ten dank

Jezus leer ons allentijd
 Aan de wetenschap gewijd
 Leven rijk in ware deugd
 U ter eer en ons tot vreugd
 Zoo juichen wij
 Vernoegd en blij.

Lof zij U naar Uwen raad
 Zult Gij 't zij dan vroeg of laat
 Ons verheffen boven stof
 Tot U in het hemelhof
 Tot U oh ja
 Hallelujah.

Nijdamstra Tynge 22 (1970), 36–37

Aan de kinderen

Hooren, denken, zien en zwijgen
 Maakt bedachtzaam, leert gewis
 Goed en wel te pas te spreken
 't Allentijd waar 't nodig is.

Wensch en denk altijd het beste
 Aan en van een ander licht
 Kunt gij dwalen in uw oordeel
 En gij dan ook vrede sticht.

Gij moet minnen en vergeven
 Ook die u benijdt en haat
 Zelfs voor dien vergeving vragen
 Die u op de wange slaat.

Dit gewillig te betrachten
 Is een moeilijke taak
 Maar die hiertoe bidden pogen
 Volgen Jezus met vermaat.

Deze pligten te leeren
 Reeds van uwe vroege jeugd
 Geven aan uw hart genoeg
 Rust en onwaarderebre vreugd

Gedicht van K.C. Nijdam
 in het jaar 1851 (Sic! SAS/HN)

Nijdamstra Tynge 22 (1970), 51–52

Schoolzang

Wij worden in een leerschool
 onderwezen
 Daar leeren wij de nutte kunst van lezen
 Het schrijven rek'nen zingen en nog meer

Dank zij den Heer

Daar zoekt men ons van ruwheid te
beschaven
Te leiden op het veilig pad der braven
Daar geeft men ons een heilzaam onderrigt
Van God den pligt.

Wil God ons Heer uw dier'bren zegen geven
Opdat wij wijs en deugdzaam leren leven
En dus vroegtijdig worden toebereid
Voor de eeuwigheid

K.C. Nijdam 1851 (Sic! SAS/HN)

Nijdamstra Tyngje 22 (1970), 75

Op het overlijden van R.C. v/d Goot de
21 juli 1843 in de ouderdom van ruim
zevendehalf jaar aan het huis zijner
grootouders

Ach ons kleinste is bezweken
Die een tijd lang bij ons was
Uit zijn ouders huis geweken
Voor acht dagen wel te pas
Hij besmet met een der kwale
Die thans onder 't menschedom woed
Moest nog jarig de tol betale
Wie is voor dood nog graf behoed

Ruurd Synes van der Goot, geboren 4
januari 1837.

Hat roodvonk

Nijdamstra Tyngje 23 (1971), 12

Morgenlied door K.C. Nijdam,
in het jaar 1851 (Sic! SAS/HN)

De Heer is goed de Heer is goed
Hem loof ik met een blij gemoed,
God houdt niet op van zorgen
Hoe bleek mij zijn gunst bij nacht
Ik werd behoed en sliep zoo zacht
Hoe vrolijk daagt de morgen

'k Hef nu
Tot u
Nooit volprezen
Opperwezen
't Hart naar boven
't Hart omhoog om u te loven
Ik loof u Heer
Gij hebt mij weer
Den lieven slaap gegeven

Noten

1 De auteurs willen graag Onno Hellinga (Fryske Akademy), Heense van der Kooij (FA), Paul Noomen (FA), Hindrik Sijens (FA), Bouke Slofstra (FA / Groningen) en Piet Visser (Vrije Universiteit Amsterdam) hartelijk danken voor hun hulp bij het tot stand komen van dit artikel. 2 Het origineel is in het bezit van nazaat Symen Schoustra, samen met nog drie andere handschriften, te weten: 1) *Tjidskorter nr. 8*; 2) *Zondagboekje 15^e stukje*; en 3) *Ongetiteld handschrift*. Dit laatste was vermoedelijk bedoeld als het zestiende zondagboekje, maar het eindigt op 9 november 1845, enkele weken voor Nijdam overlijden. 3 Breuker, *De Fryske heilingen*, 13. 4 In totaal worden in 87 verschillende lemmata citaten uit zijn werk gebruikt: zie bijlage 4 voor een overzicht. 5 Botke, *Boer en heer*; Botke, 'Gaat, krijgt een boek of pen in hant'. 6 Vleer en Van der Schoot, *Het Nijdamstra-boek*. 7 De vier anderen waren: Luitonius Bouman, Kornelis Johannes, Sjoerd Gerbens en Taco Kuiper. Pasma, 'Grouw in den patriotentijd'. 8 De echtelieden Sibbeltje Idserts Nijdam en Bote Idzes Nijdam stamden beiden af van stamvader Willem Willems Nijdam (ca. 1552 – ca. 1634), die als eerste Nijdamstrastate bezat en daaraan de familienaam ontleende. Zie: Vleer en Van der Schoot, *Het Nijdamstra-boek*, 60. 9 Vleer en Van der Schoot, *Het Nijdamstra-boek*, 85, 134. 10 Noomen, *De stinzen in middeleeuws Friesland en hun bewoners*, 60. 11 Noomen, *Stinzen in middeleeuws Friesland*, 274. 12 Zie www.irnsum.nl voor de geschiedenis van deze herberg. 13 Kaart Irnsum 1791, Tresoar, kaartencollectie, inv.nrs. 164 en 13258. 14 De Jong (ed.), *De dagboeken*, 22; Algra, *Kroniek van een Friese boer*, 65–75. 15 Zie de kwartierstaat van Joost Halbertsma in: Van Lennep, 'De voorouders van dr. Joost Halbertsma', 36–37. 16 Schoustra, 'Een onverwachte ontdekking'. 17 Van twee zusjes Akke en een broer Pier zijn de geboortes wel bekend, maar dezen zijn hoogstwaarschijnlijk jong overleden. 18 Van Steven Cornelis Nijdam en zijn vrouw is een familie-archieffje bewaard op Tresoar. Het is gevormd door hun zoon, Keimpe Stevens Nijdam en diens vrouw Tietje Taeckes Fopma. Tresoar, Archief Familie Nijdam, Toegangsnr. 318-26. 19 Spahr van der Hoek, *Geschiedenis van de Friese landbouw*, 254, 260. 20 Van der Aa, *Aardrijkskundige woordenboek der Nederlanden*, 177. 21 Algra, 'Afscheid als kerkvoogd'. 22 Verbeterd uit *ik* in Algra, 'Afscheid als kerkvoogd'. 23 Kerkvoogdijrekeningen van de Hervormde Gemeente te Irnsum, Gemeentearchief Boarnsterhim, Grouw, inv.nr. 1480 (archieven van de gemeente Rauwerderhem). 24 *Tjidskorter* 8, p. 33. 25 In het typoscript van deze bron staan op deze plaats een *z* en een *m* over elkaar getypt. 26 Mindert Everts Hoekstra, *Dagboek*, Tresoar, collectie 6280, toegang 348. Zie voor een samenvatting van deze bron: www.irnsum.nl. 27 Boedelscheiding, Notarieel archief Tresoar, akte Inv. 1024, Rep. 76, dd 8 okt 1853. 28 Botke, *Boer en heer*, 432–433. 29 De Leidse hoogleraar M. Siegenbeek stelde in 1805 de eerste officiële spellingsregels voor het Nederlands op. Deze werden daarna door gezaghebbende organisaties en instellingen, bijvoorbeeld de *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen*, gehanteerd. Zie: Mijnhardt en Wichers, *Om het algemeen volksgeluk*, 29. 30 *Bottersgoed*, p. 36. 31 Epkema, *Gysbert Japixx Friesche Rijmlerye*. 32 Breuker, *It wurk fan Gysbert Japixx*, 154. 33 *Inventaris Nalatenschap Cornelis Clazes Nijdam*; Vleer en Van der Schoot, *Het Nijdamstra-boek*, 228. 34 Jeltema,

Mengeldichten. De eerste druk is van 1779, de tweede druk verscheen in 1805, de derde in 1825, alle te Leeuwarden. Die derde druk kan dan heel goed door het leesgezelschap van Klaas Nijdam zijn aangeschaft, gelezen en bediscussieerd, gelet op de datering van Nijdams gedicht. 35 Mijnhardt, *Tot heil van 't menschdom*. 36 Van Kampen, *Gedenboek van Nederlands moed en trouw*, lijst van intekenaren, 1834. 37 Sipke Jelles van Teerns (1776–1829) was familie van Antje Ruurds, de vrouw van Klaas Nijdam. Hij werd in 1804 aangesteld als leraar (lekenpreker) van de doopsgezinden te Irnsum en Poppingawier. Hij was bakker en een zoon van de bekende patriot en doopsgezind leraar Jelle Sipkes van Teerns. Zie: Postma, *Korte schets van mijn leven*. 38 Van Loon, *Memoriaal*. 39 Familie-archief Van Sminia, Tresoar, toegang 327, inv.nr. 2645. 40 Zie bijlage 1 voor de volledige tekst en bronverwijzing. 41 *Bottersgoed*, p. 61. 42 Van der Meer, *Friens en de Van Sytzama's*, 23–26. 43 Nijdam had Van Sytzama geen geld geleend voor zover we weten. De in 1827 overleden Evert Sjoerds Hoekstra, over wiens kinderen Klaas Nijdam daarna toeziend voogd werd, had dat echter wel. De grootste vorderingen die Hoekstra had uitstaan bij zijn overlijden waren fl. 2000 bij Van Sytzama en hetzelfde bedrag bij grietman Van Eysinga. *Inventaris ten huize van Minke Jans Sybenga te Irnsum, weduwe van Evert Sjoerds Hoekstra*, Tresoar, Notariële archieven, toegangsnr. 26, Inventarisnr.: 113007, Repertoire nr.: 71 d.d. 20 november 1828. 44 Folkertsma, *De staving fan it Westerlauwerske Frysk*, 18–21. 45 Enkele voorbeelden: 1) Zie www.irnsum.nl voor het levensverhaal van 'earme' Antsje Boersma; 2) De mannen die in 1888 de zuivelfabriek in Irnsum oprichtten waren allen nazaten van Nijdam of in deze familie ingetrouwd.; 3) In 1901 behoorden zes van de dertien mensen in Irnsum met een onzuiver inkomen van fl. 2000,- of hoger tot de nazaten van Klaas Nijdam. 46 Hylke Bonnes Hylkema schreef het *Leerboek der zuivelbereiding*, waarvan de eerste druk in 1896 verscheen, toen hij directeur was van de zuivelfabriek in Irnsum. Het werk verscheen in 1923 in 'vierde vermeerderde druk', die maar liefst 676 pagina's telde. Hylkema was ondertussen rijkszuivelconsulent in Utrecht. Een andere nazaat, Gerben Hommes van der Goot, schreef *Seintojoun – fleurich toanielstik yn ien bedriuw* over een huiselijke scene in een boerengezin. 47 Collectie Schoustra. Ondanks naspeuringen is het (nog) niet gelukt andere delen te traceren. 48 Algra, 'De Nijgersûngetiid'. 49 Zie bijlage 1 voor de volledige tekst. 50 In het begeleidend schrijven (Tresoar hs. 109/1) verwijst Hylkema naar Wumkes, *Boddars yn de Fryske striid*, dat in 1926 verscheen. Het archiefje moet dus tussen 1926 en de dood van Hylkema in 1935 overgedragen zijn. Deze collectie past perfect in de privécollecties die IJnte Botke heeft gebruikt voor zijn onderzoek naar de Groninger boeren. 51 Jan de Liefde (1814–1869) trouwde op 18.07.1840 met Esther Sophie Molenaar, de dochter van Isaäk Molenaar, doopsgezind predikant te Irnsum tussen 1837 en 1878. 52 *Tjidskorter* 8, p. 38. 53 Laurensse, 'Ds Jan de Liefde, een doperse radicaal in Zutphen'. 54 *Nijdamstra Tyngje* 21 (1969), 36. 55 Algra, *Kroniek van een Friese boer*, 7. 56 Borger, *Dichtkransje*, IV–V. 57 Folkertsma, *De staving fan it Westerlauwerske Frysk*, 31, 132–133. 58 Mostert, *Maken, bewaren en gebruiken*, 5–7. 59 Zie voor Dirck Jansz en een mooi overzicht van schrijvende boeren recentelijk: Knottnerus, 'Renaissance op het Bildt'. Verder: Kuperus, 'Boekhoudingen op Nederlandse landbouwbedrijven'. 60 In dit verband kan nog gewezen worden op

twee tot nog toe onbekende boerenboekhoudingen, te weten die van Ruurd Eeltjes, de vader van Antje Ruurds Veemans, over de jaren 1773–1782 (privécollectie erven Oepke Santema, kopie collectie Schoustra) en die van Klaas Sybrens Nijdam (1768–1825) en diens zoon Ruurd Klazes Nijdam (1802–1874), beiden boer in Flansum (Tresoar, collectie kleine aanwinsten). 61 Zie hierover bijvoorbeeld: Paping, ‘Nederland in de negentiende eeuw’, die dit probleem ook signaleert.

